

دعوی الزام به انجام تعهد در رویه دادگاهها

توحید زینالی

وکیل پایه یک دادگستری

فهرست کلی

مقدمه	۹
معرفی و نمونه دادخواست دعوای الزام به انجام تعهد	۱۱
معرفی دعوای الزام به انجام تعهد	۱۳
مبحث اول: ارکان دعوای الزام به انجام تعهد	۱۳
مبحث دوم: خسارت ناشی از تأخیر در انجام یا عدم انجام تعهد	۱۷
دعوای الزام به انجام تعهد در آرای دیوان عالی کشور	۲۵
مبحث اول: آرای وحدت رویه دیوان عالی کشور	۲۷
مبحث دوم: آرای اصراری دیوان عالی کشور	۴۷
مبحث سوم: آرای شعب دیوان عالی کشور	۱۰۳
دعوای الزام به انجام تعهد در آرای دادگاهها	۱۱۳
مبحث اول: آرای دادگاههای بدوی و تجدیدنظر	۱۱۵
مبحث دوم: آرای دادگاههای انتظامی قضات	۱۷۳
دعوای الزام به انجام تعهد در نشستهای قضائی	۱۷۵
دعوای الزام به انجام تعهد در نظریه‌های مشورتی	۲۲۳
دعوای الزام به انجام تعهد در قوانین و مقررات قانونی	۲۴۷
از قانون مدنی	۲۴۹
از قانون آیین دادرسی مدنی	۲۶۶
از قانون مجازات اسلامی	۲۶۹

فهرست جزئی

مقدمه	۹
معرفی و نمونه دادخواست دعوای الزام به انجام تعهد	۱۱
معرفی دعوای الزام به انجام تعهد	۱۳
مبحث اول: ارکان دعوای الزام به انجام تعهد	۱۳
گفتار اول: وجود الزام قانونی یا قراردادی	۱۳

گفتار دوم: درخواست انجام تعهد از سوی متعهد له یا مضمی مدت انجام.....	۱۵
گفتار سوم: عدم سقوط تعهد موضوع دعوا.....	۱۵
مبحث دوم: خسارت ناشی از تأخیر در انجام یا عدم انجام تعهد.....	۱۷
گفتار اول: موضوع تعهد پرداخت وجه نقد است.....	۱۷
گفتار دوم: اگر موضوع تعهد انجام یا عدم انجام عملی باشد.....	۱۹
دادخواست انجام تعهد مبنی بر تنظیم سند.....	۲۱
دادخواست انجام تعهد مبنی بر پرداخت خسارت.....	۲۲
دادخواست انجام تعهد مبنی بر پرداخت خسارت.....	۲۳
دادخواست انجام تعهد با پرداخت وجه و خسارت تأخیر تأدیه.....	۲۴
دعوی الزام به انجام تعهد در آرای دیوان عالی کشور.....	۲۵
مبحث اول: آرای وحدت رویه دیوان عالی کشور.....	۲۷
۱. لزوم فک وثیقه با ایفاء تعهد مصرح در سند رسمی وثیقه.....	۲۷
۲. تعهدات ارزی دانشجویی- اخذ مابه‌التفاوت ریالی نرخ روز ارز.....	۳۱
۳. رجوع دارنده چک به دادگاه محل وقوع عقد یا محل اقامت خواننده یا محل انجام تعهد برای وصول چک.....	۳۹
مبحث دوم: آرای اصراری دیوان عالی کشور.....	۴۷
۱. آثار شروط و تعهدات قرارداد لازم.....	۴۷
۲. الزام به انتقال رسمی ملک.....	۶۴
۳. لزوم تحقق شرط مذکور در قرارداد.....	۷۷
۴. ضمانت نامه بانکی.....	۸۰
۵. تعهد مبنی بر التزام به بیع.....	۸۸
مبحث سوم: آرای شعب دیوان عالی کشور.....	۱۰۳
۱. صلاحیت شهرداری و مراجع عمومی در رسیدگی به دعوی الزام به ایفاء تعهدات.....	۱۰۳
۲. دادگاه صالح رسیدگی به دعوی قرارداد استخراج معدن.....	۱۰۴
۳. الزام دیگری به انجام تعهد خود.....	۱۰۶
۴. الزام اشخاص به انجام تعهد.....	۱۰۷
دعوی الزام به انجام تعهد در آرای دادگاهها.....	۱۱۳
مبحث اول: آرای دادگاههای بدوی و تجدیدنظر.....	۱۱۵
۱. تعهدات مندرج در قرارداد پیش فروش ساختمان.....	۱۱۵

۲. تجدید تاریخ تنظیم سند رسمی به‌عنوان تبدیل **تعهد** ۱۱۷
۳. اصل حال بودن **تعهدات** ۱۲۰
۴. لزوم طرح دعوا علیه اصیل ۱۲۲
۵. افزایش خواسته در دعوی غیرمالی ۱۲۴
۶. لزوم تعیین منشأ **تعهد** در دعوی خسارت ۱۲۷
۷. شرط مطالبه وجه‌التزام عدم انجام به‌موقع **تعهد** انتقال مبیع ۱۲۹
۸. پرداخت به‌عنوان اماره ایفاء **تعهد** ۱۳۲
۹. دعوی مطالبه وجه‌التزام عقد اجاره ۱۳۵
۱۰. شرط مطالبه خسارت ناشی از تأخیر انجام **تعهد** ۱۳۷
۱۱. دعوی تسلیم ملک قبل از تنظیم سند رسمی ۱۳۹
۱۲. رابطه دعوی الزام به ایفای **تعهد** و الزام به تنظیم سند رسمی ۱۴۰
۱۳. مندرجات گواهی عدم حضور برای ادعای تخلف طرف دیگر بیع رسمی ۱۴۲
۱۴. عدم امکان مطالبه خسارت تأخیر انجام **تعهد** در صورت انفساخ قرارداد ۱۴۴
۱۵. لزوم انجام **تعهد** متعهدله برای تقاضای پرداخت خسارت قراردادی علیه متعهد ۱۴۶
۱۶. شرایط پرداخت وجه ضمانت‌نامه بانکی حسن انجام **تعهدات** ۱۴۸
۱۷. ضمانت اجرای عدم انجام **تعهدات** قراردادی ۱۵۱
۱۸. دعوی الزام به اخذ پایان کار و صورت‌مجلس تفکیکی ۱۵۲
۱۹. مصادیق قبض موهوبه توسط متهب ۱۵۳
- مبحث دوم: آرای دادگاه‌های انتظامی قضات ۱۷۳
۱. مطالبه خسارت ناشی از عدم اجرای **تعهد** ۱۷۳
- دعوی الزام به انجام تعهد در نشست‌های قضائی** ۱۷۵
۱. ذی‌نفع بودن قائم‌مقام حقوق و **تعهدات** در ملک موضوع دعوا ۱۷۷
۲. قبول دادخواست اعسار قبل از انقضای مهلت پرداخت دیه و ایفای **تعهد** شرکت بیمه بعد از قطعیت حکم ۱۷۸
۳. مطالبه خسارت و اجبار به انجام **تعهد** ۱۸۰
۴. مطالبه خسارت عدم انجام **تعهد** در ضمن تقدیم دادخواست دعوی اصلی ۱۸۲
۵. شرایط پذیرش دعوی تأخیر تأدیه ۱۸۳
۶. پیش‌بینی خسارت عدم ایفای **تعهد** در قراردادهای بانک ۱۸۵
۷. مطالبه خسارت تأخیر تأدیه از وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی ۱۸۶

۸. مطالبه جبران خسارت و اجرت‌المثل به واسطه عدم تسلیم خواسته ۱۸۸
۹. خسارت تأخیر تأدیه ناشی از عدم انجام **تعهد** اشخاص در حق بانکها ۱۸۹
۱۰. تکلیف اجرای احکام در صورت موجود نبودن عین محکوم‌به ۱۹۰
۱۱. ضمانت اجرای **تعهدات** قائم به شخص ۱۹۱
۱۲. تسری ماده ۴۷ قانون اجرای احکام به امور غیرمالی ۱۹۳
۱۳. استمهال محکوم‌علیه برای پرداخت محکوم‌به بدون موافقت محکوم‌له ۱۹۴
۱۴. ورود در ماهیت دعوا جهت الزام خوانده به تنظیم سند رسمی و توقیف عملیات اجرایی در صورت احراز تقدم بیع بر عملیات اجرایی ۱۹۵
۱۵. اقدامات قانونی مطالبه وجه سپرده توسط برنده مزایده با ادعای عدم امکان تخلیه ملک موضوع مزایده ۱۹۷
۱۶. صلاحیت شورای حل اختلاف در الزام به تحویل زمین ۱۹۹
۱۷. صلاحیت مراجع حل اختلاف نسبت به متفرعات دعوای اصلی ۱۹۹
۱۸. طرح دعوای مجدد خواهان علیه ظهرنویس پس از قرار رد دفتر و قطعیت آن ۲۰۱
۱۹. چگونگی اقامه دعوا علیه ایادی مختلف در تنظیم سند رسمی ۲۰۱
۲۰. خودداری از انجام **تعهد** مندرج در گزارش اصلاحی ۲۰۳
۲۱. عقود و معاملات راجع به دین و منافع اموال غیرمنقول به صورت عادی ۲۰۴
۲۲. احتساب بیمه در عقود معین یا غیر معین ۲۰۶
۲۳. استرداد وجوه پرداختی به لحاظ عدم انجام **تعهد** ۲۰۷
۲۴. تشریفات لازم برای تنظیم سند رسمی ۲۰۸
۲۵. آثار قرارداد فروش اقساطی و عدول از انجام **تعهد** ۲۰۹
۲۶. اثر و ضمانت اجرای شرط در یک قرارداد بیع ۲۱۰
۲۷. احراز شرایط صحت انتقال و واگذاری با طرفیت ایادی انتقال‌دهنده ۲۱۲
۲۸. صدور حکم به پرداخت مابقی ثمن بدون توجه به تنظیم سند رسمی ۲۱۳
۲۹. نحوه تصمیم‌گیری محاکم در خصوص عدم ایفای **تعهد** فروشنده در انتقال سند رسمی به نام خریدار در موعد مقرر ۲۱۵
۳۰. اصل لزوم قراردادها و نفوذ و اعتبار آن نسبت به طرفین و قائم‌مقام آنان ۲۱۷
۳۱. الزام فروشنده به تنظیم سند بیع نسبت به خریدار دوم ۲۱۸
۳۲. احراز شرایط صحت انتقال و واگذاری با طرفیت ایادی انتقال‌دهنده ۲۱۹
۳۳. در صورتی که مالک قبلی نسبت به مستأجر از باب ودیعه یا مسائل دیگر **تعهداتی** داشته باشد. ۲۲۱
- دعوای الزام به انجام تعهد در نظریه‌های مشورتی ۲۲۳**

۱. اعلام **تعهد** کننده ابلاغ مبنی بر مسافرت محکوم علیه ۲۲۵
۲. ابطال سند لازم الاجرا به طرفیت متعهد صغیر ۲۲۶
۳. داوری و استعفا از داوری ۲۲۷
۴. تعیین مبلغی در سازش نامه برای تأخیر اجرای **تعهد** ۲۲۸
۵. گواهی در خصوص ارزش اموال بیش از پنج هزار ریال ۲۲۹
۶. انتخاب داور از ساکنین حوزه های قضائی دیگر ۲۳۰
۷. اثر **تعهد** مستأجر بر تخلیه ملک نزد بازپرس ۲۳۱
۸. رأی داور بر اساس اختیار حاصل از سند رسمی ۲۳۲
۹. تخلف از انجام الزامات و **تعهدات** ۲۳۳
۱۰. منع توقیف اشخاص در قبال تخلف از انجام الزامات و **تعهدات** مالی در قبال ضرر ۲۳۳
۱۱. منع توقیف اشخاص در قبال انجام **تعهدات** مالی ۲۳۴
۱۲. جریمه انکار و تکذیب مدنی است یا کیفری ۲۳۴
۱۳. مسئولیت ورثه نسبت به سهام خو ۲۳۵
۱۴. الزام به انجام **تعهد** در خصوص اجرای مفاد توافق نامه دائر به پرداخت قیمت منطقه ای یک منطقه زمین ۲۳۵
۱۵. انتقال ملک مورد وثیقه به بانک ملازمه ۲۳۶
۱۶. صرف وجود وجه التزام کافی، برای عدم انجام **تعهد** و فسخ قول نامه و پرداخت آن ۲۳۶
۱۷. صرف پرداخت وجه التزام برای عدم انجام **تعهد** و فسخ قول نامه کافی نیست. ۲۳۷
۱۸. الزام قانونی یا قراردادی جهت مسئولیت اشخاص ۲۳۸
۱۹. انقضای مهلت انجام **تعهد** مقدم ۲۳۸
۲۰. عدم امکان الزام متعهد به تحویل غیر موضوع **تعهد** ۲۳۸
۲۱. تبدیل **تعهد** را یکی از طرق سقوط **تعهدات** ۲۳۸
۲۲. نحوه اجرای حکم الزام به انجام **تعهد** ۲۳۹
۲۳. خسارت تأخیر تأدیه حواله های صادره از ناحیه صندوق های قرض الحسنه ۲۴۰
۲۴. دیون مشمول خسارت تأخیر تأدیه ماده ۵۲۲ ق.ا.د.م ۲۴۰
۲۵. شرایط مطالبه خسارت تأخیر تأدیه طبق ماده ۵۲۲ ق.ا.د.م ۲۴۰
۲۶. عدم انجام **تعهد** به دلیل عوامل قهری ۲۴۱
۲۷. منظور از خسارات در ماده ۵۱۹ ق.ا.د.م. ۱۳۷۹ ..... ۲۴۱
۲۸. عدم شمول خسارت تأخیر تأدیه ایام بعد از تاریخ توقف به بدهی های ورشکسته ۲۴۲
۲۹. پرداخت وجه برات بسته به نوع **تعهد** مندرج در قرارداد ۲۴۲

۳۰. ابتدای محاسبه خسارت تاخیر تادیه ۲۴۲
۳۱. شرط تمکن در قراردادهای بانکی ۲۴۳
۳۲. قابلیت استماع دعوی مطالبه خسارت تأخیر تادیه علیه شخص حقوقی ۲۴۳
۳۳. ملاک محاسبه خسارت دین بر اساس شاخص بانک مرکزی ۲۴۳
۳۴. تعیین تاریخ احتساب خسارت تأخیر تادیه بعد از صدور رأی ۲۴۳
۳۵. نحوه محاسبه خسارت تاخیر تادیه چک ۲۴۴
- دعوای الزام به انجام تعهد در قوانین و مقررات قانونی ۲۴۷**
- از قانون مدنی ۲۴۹
- از قانون آیین دادرسی مدنی ۲۶۶
- از قانون مجازات اسلامی ۲۶۹
- منابع و مأخذ ۲۷۹**

مقدمه

معمولاً رویه عملی دادگاه‌ها در استنباط از قوانین و مقررات در جهت انطباق با مصادیق واقعی تا حدودی متفاوت است، با آنچه در کلاس‌های تئوریک دانشگاه‌ها به دانشجویان حقوق آموزش داده می‌شود که البته روند آموزشی و طریق ارائه مطالب در کلاس‌های درسی هم به شکلی است که برای طی مراحل تحصیلی صرف مطالعه و پاسخ به سؤالات به صورت تئوری و بدون تطبیق با مصادیق عملی کفایت می‌کند. به این ترتیب معمولاً چون امکان انجام کار عملی قبل از خروج از دانشگاه برای دانشجویان این رشته وجود ندارد فارغ‌التحصیلان وقتی وارد مرحله کار می‌شوند با کمبود آگاهی و اطلاعات از رویه قضائی و شیوه استدلال و استنباط عملی دادگاه‌ها مواجه هستند؛ لیکن اهمیت آگاهی از رویه قضائی با ورود به میدان کار و فعالیت بر هیچ فارغ‌التحصیل حقوقی پوشیده نیست. بی‌تردید تنها منبع آموزش عملی و کالت، قضاوت و به‌طور کلی حقوق، بعد از حضور عملی در دادگاه‌ها و جلسات رسیدگی، همین رویه قضائی است؛ به عبارت دیگر، مطالعه تصمیمات، پرسش و پاسخ‌ها و اختلاف‌نظرهای کسانی که هر روز به صورت عملی در حال انطباق قوانین با مصادیق واقعی هستند می‌تواند اطلاعات کاربردی و عملی را در اختیار خواننده قرار دهد.

اگرچه فارغ‌التحصیلان حقوق بیش از سایرین به مطالعه رویه قضائی نیازمند هستند؛ اما هیچ قشری از جامعه بزرگ رشته حقوق قضائی نمی‌تواند بی‌نیاز از مطالعه و تحقیق و تفحص در این حوزه باشد؛ زیرا رویه قضائی در واقع روح زنده و محرک رشته حقوق است که دائم در حال تغییر و تحول است و غفلت از این حوزه به قیمت عقب‌ماندگی از علم واقعی حقوق و جامعه حقوقدانان تمام خواهد شد. از این رو ناشران تخصصی این حوزه، هر کدام به طریقی نسبت به جمع‌آوری و انسجام‌بخشی به مطالب و موضوعات راجع به رویه قضائی اقدام می‌کنند که انتشارات چراغ دانش نیز در همین راستا و برای انجام بخشی از وظیفه فرهنگی خود در نظر دارد نسبت به تدوین و جمع‌بندی مطالب رویه قضائی به صورت منظم و منحصر به فرد با ویژگی‌های مخصوص برای هر دعوا طی یک کتاب جداگانه به صورت کاربردی و با دسترسی آسان به مطالب هر دعوا اقدام نماید.

در راستای تأمین این هدف مجموعه‌ای از کتاب‌ها هر کدام تحت عنوان کلی «دعوی...»

در رویه دادگاه‌ها» شامل موارد زیر تدوین و تألیف خواهد شد:

۱. آراء وحدت رویه؛ ۲. آرای اصراری؛ ۳. آراء شعب دیوان عالی کشور ۴. آراء دادگاه‌های بدوی و تجدیدنظر؛ ۵. نشست‌های قضائی؛ ۶. نظریه‌های مشورتی؛ ۷. قوانین و مقررات مرتبط با موضوع؛ ۸. نمونه دادخواست و معرفی دعوا.

در این مجموعه سعی شده است رویه قضائی کشور در خصوص هر دعوا به صورت منسجم و منظم گردآوری شود تا وکلا، حقوقدانان و قضات محترم در مراجعه به رویه قضائی در کمترین زمان به بهترین وجه مطالب مطلوب خود را یافته و استفاده نمایند. با توجه به تعدد بسیار آراء دادگاه‌ها (دادگاه بدوی و تجدیدنظر) در برخی موارد حداکثر سعی بر آن بوده از موارد متفاوت آراء صادره در موضوع نمونه در قسمت رأی آورده شود و همچنین در سایر موارد؛ مثل آراء وحدت رویه، آراء دیوان عالی کشور، موارد مرتبط به موضوع ذکر شده است تا با توجه به اهمیت این آراء مورد استفاده خوانندگان و مراجعه‌کنندگان عزیز قرار گیرد.

مختصر ویژگی‌های کتاب:

۱. تدوین و گردآوری منظم و منسجم تمام مطالب مربوط به دعوا؛

۲. تقسیم‌بندی موضوعی برای هر کدام از مطالب؛

۳. ارائه معرفی دعوا و نمونه دادخواست در اول مجموعه؛

۴. ذکر عنوان برای هر مطلب به صورت خلاصه در فهرست؛

۵. دسترسی سهل و آسان به مطلب دلخواه در کمترین زمان.

«گروه پژوهشی» انتشارات مفتخر خواهد شد از تجربیات، آراء و سایر مطالب حقوقی موجود نزد اساتید، وکلا، حقوقدانان و سایر همکاران در راستای مفیدتر شدن مجموعه در چاپ‌های بعدی استفاده نماید. لذا موجب خرسندی خواهد بود که خوانندگان عزیز از هر صنف ضمن ارسال انتقادات و پیشنهادات خود در مورد هر کدام از موضوعات به صورت (کتبی یا از طریق ایمیل یا تلفنی) ما را در پربار کردن مجموعه حاضر یاری فرمایند.

مدیر مسئول انتشارات

فصل اول

معرفی و نمونه دادخواست
دعوی الزام به انجام تعهد

معرفی دعوی الزام به انجام تعهد

تعهد بر وزن تعفل از ریشه «ع د ه» است و در لغت به معنای بر عهده گرفتن و عهد و پیمان آمده است.^۱ در اصطلاح فقهی ناظر به رابطه‌ای است که بر اساس آن شخص ملتزم به انتقال یا قسم مال یا منفعت یا حق یا انجام دادن یا ندادن کاری می‌شود اسباب ایجاد چنین رابطه‌ای ممکن است عقد، ایفای یا الزامات قهری باشد.

تعهد (مالی یا غیرمالی) دارای سه رکن اساسی است:

۱. **موضوع تعهد:** موضوع تعهد ممکن است مالی مانند انتقال ملک یا غیرمالی مانند انجام یا عدم انجام کار باشد.

۲. **طرف تعهد:** ممکن است متعهد یا متعهده یک یا دو یا چند نفر باشند.

۳. **رابطه حقوقی:** سومین رکن تعهد نوع رابطه حقوقی است که طرف متعهد را ملزم به انجام امر یا خودداری از انجام امری به نفع متعهده می‌کند که ممکن است ناشی از یک عقد یا یک الزام قانونی باشد؛ بنابراین، باید گفت **تعهد** یکی از آثار عقد است.

مبحث اول: ارکان دعوی الزام به انجام تعهد

گفتار اول: وجود الزام قانونی یا قراردادی

اولین موضوع در دعوی الزام به انجام تعهد وجود یک عامل ایجادکننده تعهدات یا الزامات می‌باشد البته منشأ این الزامات یا تعهدات ممکن است قرارداد یا قانون به شرح ذیل باشد:

۱. **منشأ ایجاد تعهدات و الزامات «عقد» باشد:** در این صورت شخص به موجب قرارداد متعهد به انجام یا خودداری از انجام یا الزام به انتقال مال یا منفعت یا حق به ثالث می‌شود. مبنای این نوع نقل و انتقال و انجام تعهد، قرارداد متعاقبین می‌باشد نه حکم قانون.

۲. **منشأ ایجاد تعهدات و الزامات «ضمان قهری» باشد:** ضمان قهری یا الزامات خارج از قرارداد زمانی معنا پیدا می‌کند که شخص به مال یا جان یا حیثیت ثالث لطمه

۱. جلیل قنوتی، حقوق قراردادها در فقه امامیه، ج ۱، تهران، ۱۳۷۹، ص ۶۸.

وارد می‌آورد در این صورت قانون مسبب و مقصر حادثه را ملزم به جبران خسارت می‌کند بدون اینکه قراردادی بین زیان‌دیده یا مسبب حادثه باشد؛ بنابراین، مبنایی ضمان حکم قانون است نه قرارداد.

مقنن در ماده ۳۰۷ ق.م.موارد ذیل را از موجبات ضمان قهری می‌داند که به صورت اختصاری به تشریح آن‌ها می‌پردازیم:

۱-۲. **غصب و آنچه در حکم عقب است:** در تعریف غصب آمده است غصب استیلا بر حق غیر است به نحو عدوان و از اثبات ید بر مال غیر بدون مجوز نیز در حکم غصب یاد می‌کنند.^۱

۲-۲. **اتلاف:** اتلاف جمع تلف و به معنی از بین بردن تخریب کردن و سوزاندن آمده و در اصطلاح حقوقی به معنای این است که شخصی عمداً یا سهواً اقدام به تخریب و نابودی مال غیر بدون اذن مالک می‌کند که به دو صورت اتلاف بلامباشره و اتلاف بالتسبیب می‌تواند مصداق پیدا کند.

۳-۲. **تسبیب:** تسبیب در لغت به معنای ریسمان یا عامل آمده است.^۲ ولیکن در اصطلاح حقوقی سبب را علمای حقوقی این‌گونه تعریف نموده‌اند: «در تسبیب شخص به طور مستقیم مباشر تلف کردن مال نیست ولی مقدمه تلف را فراهم می‌آورد.»^۳ در صورت اجتماع اسباب «سبب مقدم در تأثیر» مسئولیت جبران خسارت را بر عهده دارد و در صورت اجتماع سبب و مباشر، مباشر مسئول است نه مسبب مگر اینکه سبب اقوی باشد به نحوی که عرفاً اتلاف مستند به او باشد.

۴-۲. **استیفاء:** هرگاه کسی برحسب امر دیگری اقدام به عملی نماید که عرفاً برای آن عمل اجرتی بوده و یا آن شخص عادتاً مهبیای آن عمل باشد عامل مستحق اجرت عمل خود خواهد بود مگر اینکه معلوم شود قصد تبرع داشته است. (ماده ۳۳۶ ق.م.) و همچنین کسی که عمداً یا اشتبهاً چیزی را که مستحق نبوده است دریافت کند ملزم

۱. ر.ک. ماده ۳۰۸ قانون مدنی.

۲. لسان العرب، واژه «مسبب» ج ۱ ص ۴۵۸.

۳. ناصر کاتوزیان، *الزامات خارج از قرارداد*، تهران، دانشگاه تهران، چاپ هشتم، ۱۳۸۶، ص ۲۱۶.

است آن را به مالک تسلیم کند یا اگر کسی که اشتبهاً خود را مدیون می‌دانست آن دین را تأدیه کند حق دارد از کسی که آن را بدون حق اخذ کرده است استرداد نماید

گفتار دوم: درخواست انجام تعهد از سوی متعهدله یا مضمی مدت انجام

دومین رکن دعوای الزام به انجام تعهد این است که با وجود درخواست متعهدله یا مضمی مدت مقرر در قانون یا قرارداد متعهد به تعهد خود عمل ننموده است.

گفتار سوم: عدم سقوط تعهد موضوع دعوا

قانون مدنی عواملی که منجر به سقوط تعهدات می‌شود را برشمرده است که با تحقق هر کدام از آنها تعهد از بین رفته و متعهدله حق مطالبه مجدد آن یا طرح دعوای مربوطه را ندارد.

الف) وفا به عهد: با انجام تعهد از سوی متعهد، سقوط تعهد حاصل می‌شود. البته وفا به عهد وقتی محقق می‌شود که متعهد چیزی را که می‌دهد مالک یا مأذون از طرف مالک باشد و شخصاً هم اهلیت داشته باشد و تعهد نیز در صورتی انجام شده محسوب می‌شود که دین به شخص دائن یا به کسی که از طرف وی وکالت یا حق قبض دارد تأدیه گردد.

ب) اقاله: بعد از معامله طرفین یا وراث آن‌ها با موافقت هم می‌توانند به تراضی آن را اقاله و تفاسخ کنند. اقاله به هر لفظ یا فعلی واقع می‌شود که دلالت بر به هم زدن معامله کند. موضوع اقاله ممکن است تمام معامله واقع شود یا فقط مقداری از مورد آن. تلف یکی از عوضین مانع اقاله نیست در این صورت به جای آن چیزی که تلف شده است مثل آن در صورت مثلی بودن و قیمت آن در صورت قیمی بودن داده می‌شود. نمائات و منافع منفصله که از زمان عقد تا زمان اقاله در مورد معامله حادث می‌شود مال کسی است که به واسطه عقد مالک شده است؛ ولی نمائات متصله مال کسی است که در نتیجه اقاله مالک می‌شود.^۱

اگر مالک بعد از عقد در مورد معامله تصرفاتی کند که موجب ازدیاد قیمت آن شود در حین اقاله به مقدار قیمتی که به سبب عمل او زیاد شده است مستحق خواهد بود.

۱. ر.ک. مواد ۲۸۳ الی ۲۸۸ قانون مدنی.

پ) ابراء: ابراء عبارت از این است که دائن از حق خود به اختیار صرف نظر نماید. ابراء وقتی موجب سقوط تعهد می شود که متعهدله برای ابراء اهلیت داشته باشد.^۱

ت) تبدیل تعهد: تبدیل تعهد در موارد ذیل حاصل می شود:

۱. وقتی که متعهد و متعهدله به تبدیل تعهد اصلی به تعهد جدیدی که قائم مقام آن می شود به سببی از اسباب تراضی نمایند در این صورت متعهد نسبت به تعهد اصلی بری می شود؛

۲. وقتی که شخص ثالث با رضایت متعهدله قبول کند که دین متعهد را ادا نماید؛

۳. وقتی که متعهدله مافی الذمه متعهد را به کسی دیگر منتقل نماید.

در تبدیل تعهد تضمینات تعهد سابق به تعهد لاحق تعلق نخواهد گرفت مگر اینکه طرفین معامله آن را صراحتاً شرط کرده باشند.^۲

ث) تهاتر: وقتی دو نفر در مقابل یکدیگر مدیون باشند بین دیون آنها به یکدیگر به طریقی که در ذیل مقرر است تهاتر حاصل می شود.

تهاتر قهری است و بدون اینکه طرفین در این موضوع تراضی نمایند حاصل می گردد؛ بنابراین، به محض اینکه دو نفر در مقابل یکدیگر در آن واحد مدیون شدند هر دو دین تا اندازه ای که با هم معادله می نماید به طور تهاتر برطرف شده و طرفین به مقدار آن در مقابل یکدیگر بری می شوند. تهاتر فقط در مورد دو دینی حاصل می شود که موضوع آنها از یک جنس باشد با اتحاد زمان و مکان تأدیه ولو به اختلاف سبب.

ج) مالکیت ما فی الذمه: اگر مدیون مالک ما فی الذمه خود گردد ذمه او بری می شود مثل اینکه اگر کسی به مورث خود مدیون باشد پس از فوت مورث دین او به نسبت سهم الارث ساقط می شود.

۱. ر.ک. مواد ۲۸۹ الی ۲۹۱ قانون مدنی.

۲. ر.ک. مواد ۲۹۲ و ۲۹۳ قانون مدنی.